

حبس های کمتر از

نود و یک روز

در نظام کیفری ایران

قاضی دادگاه نظامی اصفهان

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

حبس ها به طویل المدت و کوتاه مدت تقسیم می شوند. زندان کوتاه مدت دارای مفهومی نسبی و نظری است. به این معنی که نه تنها این مفهوم از کشوری به کشور دیگر ممکن است فرق کند؛ در داخل یک مملکت نیز بر حسب زمان ممکن است این مفهوم تغییر یابد.

انجمن بین المللی حقوق جزا در تعریف خود حبس های کوتاه مدت را حبس هایی می داند که مدت آن از سه ماه تجاوز نکند. کشورهایی چون بلژیک، فنلاند، بریتانیا، ژاپن و... حبس های کوتاه مدت را حبس های کمتر از شش ماه می دانند. تعداد کمی از کشورهای جهان چون آلمان حبس های کمتر از نه ماه را حبس های کوتاه مدت دانسته اند. گروه کارشناسان سازمان ملل متحد در کنگره ۱۹۵۹ م، شهر "استراسبورگ" به این نتیجه رسیدند که حبس های کوتاه مدت در هیچ یک از کشورهای جهان، نه در قانون و نه در تصویب نامه های قانونی تعریف نشده است.

در گزارش دبیرکل وقت سازمان ملل متحد

از حبس ها برآمده و صدور رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲ مورخ ۱۳۷۸/۹/۹ از طرف هیأت عمومی دیوان عالی کشور نیز مؤید همین برداشت است. در نتیجه هیچ کدام از محاکم - تحت هر شرایطی - حق اعمال مجازات حبس های کوتاه مدت (کمتر از نود و یک روز) را ندارند.^(۱)

در این مقاله سعی شده ثابت شود در مواردی که حداقل مجازات حبس مندرج در قانون بیشتر از نود روز باشد، تعیین حبس های کوتاه مدت از طرف محاکم با اعمال ماده (۲۳) قانون مجازات اسلامی فاقد ایراد قانونی است و چنانچه قانونگذار بخواهد حبس های کوتاه مدت را از سیستم مجازات کشور حذف کند، نیاز به تصریح قانون دارد. در غیر این صورت با صرف وجود ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه مربوطه نمی توان مدعی حذف حبس های کوتاه مدت در کشور شد.

در شروع بحث لازم است که تا حدودی با مفهوم و تعریف حبس های کوتاه مدت آشنا شویم. در یک تقسیم بندی از مجازات های سالب آزادی،

طبق ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۸/۱۲/۲۸ اعمال حبس های کمتر از نود و یک روز در مواردی ممنوع اعلام شده است. موارد ممنوعیت حبس های کمتر از نود و یک روز در قانون یادشده و رأی وحدت رویه مربوطه به شماره ۶۴۲ مورخ ۱۳۷۸/۹/۹ عبارت است از سه وضعیت: ۱- کلیه جرایم مربوط به تخلفات راهنمایی و رانندگی با هر میزان مجازات حبس (تبصره ذیل ماده ۷۱۸ قانون مجازات اسلامی استثنا است)، ۲- کلیه جرایمی که حداکثر مجازات حبس مندرج در قانون برای آنها کمتر از نود و یک روز باشد، ۳- کلیه جرایمی که حداقل مجازات حبس آن ها در قانون کمتر از نود و یک روز باشد. هر چند حداکثر مجازات بیش از نود روز باشد. مواردی که مجازات جرمی در قانون حبس با حداقل و حداکثر بیشتر از نود روز تعیین شده باشد. مشمول این اعمال ممنوعیت و تعیین مجازات حبس کمتر از نود و یک روز نخواهند بود. عده ای از حقوقدانان معتقدند به دلیل معایب بسیار زیاد حبس های کوتاه مدت، قانونگذار در ماده (۳) قانون وصول..... در صدد حذف این نوع

(م. ۱۹۶۰) به کنگره لندن بیان می‌دارد که حدود ۷۵٪ از مجازات‌های سالب آزادی در تمام جهان از نوع حبس‌های کمتر از شش ماه (حبس‌های کوتاه مدت) بوده‌اند.^(۳) از مطالب فوق می‌توان نتیجه گرفت که در بیشتر کشورها حبس‌های کوتاه‌مدت به حبس‌هایی گفته می‌شود که با توجه به قانون وصول... کمتر از نود و یک روز باشند.

طبق بررسی‌های به عمل آمده، پس از جنگ جهانی دوم اکثر کشورهای جهان، از حبس‌های کوتاه مدت در سیستم قضایی خود استفاده کرده‌اند و استفاده از این نوع مجازات‌ها کماکان ادامه دارد. عده‌ای از حقوقدانان کشورهای مختلف معتقدند که معایب حبس‌های کوتاه مدت آن قدر زیاد است که باید آن را "داروی بدتر از درد" لقب داد. مخالفین این نوع از مجازات‌ها معتقدند در این نوع حبس‌ها به علت کوتاهی مدت آن نه می‌توان هیچ نوع رژیم تربیتی و اصلاحی را معمول داشت و نه می‌توان هیچ نتیجه مهمی از آن انتظار داشت. علاوه بر این کسی که به این‌گونه حبس‌ها محکوم می‌شود، بیش از آن که اصلاح شود، بر اثر

در یک تقسیم‌بندی از مجازات‌های سالب آزادی، حبس‌ها به طویل‌المدت و کوتاه مدت تقسیم می‌شوند. زندان کوتاه مدت دارای مفهومی نسبی و نظری است. به این معنی که نه تنها این مفهوم از کشوری به کشور دیگر ممکن است فرق کند؛ در داخل یک مملکت نیز بر حسب زمان ممکن است این مفهوم تغییر یابد.

معاشرت با سایر مجرمین ممکن است فاسد و گمراه شود. از این‌ها گذشته، اولین محکومیت به زندان معمولاً اثر روحی - روانی مخرب بسیار شدیدی روی افراد می‌گذارد که ممکن است تا آخر عمر آنان را نسبت به اجتماع بدبین و کینه توز سازد. بنابراین چه لزومی دارد شخصی را که بر اثر یک اشتباه مرتکب جرم غیر عمدی شده، به چند ماه زندان محکوم کنند...^(۴)

عده‌ای نیز در این مورد خطری را که حبس‌های کوتاه مدت از لحاظ افساد "مجرمین اتفاقی" و تبدیل کردن آنان به "مجرمین به‌عادت" دارد، گوشزد می‌کند و البته همه متخصصین فن نیز به آن معترف و معتقدند. غالب آنان بر این باورند که اعمال روش‌های اصلاحی و تربیتی و یا درمانی درباره محکومین به حبس‌های کوتاه مدت - که اکثریت جمعیت کیفری را تشکیل می‌دهد - امکان پذیر نیست.^(۴) امروزه خیلی از کشورهای جهان برای احتراز از این نوع خطرات و مفساد اجتماعی آن، کیفر تمامی محکومین به حبس‌های کوتاه مدت را تعلیق کرده و یا روش آزادی با مراقبت و... برای جلوگیری از ادغام آنان با بزه‌کاران حرفه‌ای و خطرناک اعمال می‌کنند.^(۵) عده‌ای نیز بر این باورند که کیفرهای حبس کوتاه مدت، اختلال عمیقی در زندگی محکوم به وجود می‌آورد.

محکوم علیه معمولاً کار خود را از دست می‌دهد، خانواده‌اش از حضور و وجود او محروم می‌شوند و بالاخره در مشکلات عدیده‌ای غوطه‌ور شده و به هنگام خروج از زندان در مقابل مصائب متعددی قرار می‌گیرد و... بنابراین، در وی احساس خصومت بیشتر تقویت می‌شود تا ندامت و توبه. به طوری که بیم آن می‌رود که اثر اعراب‌انگیز مجازات در او به میزان زیادی از بین برود.^(۶)

در بند ۱ و ۲ ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۳/۱۲/۲۸، سه وضعیت پیش‌بینی

شده که تعیین و اعمال مجازات حبس کمتر از نود و یک روز در آن سه وضعیت ممنوع است:

۱- در کلیه جرائم مربوط به تخلفات راهنمایی و رانندگی با هر میزان مجازات حبس (تبصره ذیل ماده ۷۱۸ قانون مجازات اسلامی استثنا است^(۷)) که در این وضعیت دادگاه مکلف است از تعیین و اعمال حبس مندرج در قانون چشم‌پوشی کرده و مجازات حبس را به جزای نقدی از ۷۰۰۰ ریال تا ۱/۰۰۰/۰۰۰ ریال تبدیل کند.

۲- در کلیه جرائم که حداکثر مجازات حبس مندرج در قانون کمتر از نود و یک روز باشد نیز دادگاه مکلف است از اعمال مجازات حبس امتناع و جزای نقدی از ۷۰۰۰ ریال تا ۱/۰۰۰/۰۰۰ ریال را تعیین کند. (جرائم مربوط به نیروهای مسلح از این ماده استثنا شده و به موجب مواد ۲ تا ۷ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، امکان اعمال حبس‌های کمتر از نود و یک روز نیز وجود دارد).

۳- بالاخره در کلیه جرائمی که حداقل مجازات حبس آنها در قانون کمتر از نود و یک روز باشد (سه ماه یا نود روز کمتر) و حداکثر مجازات حبس بیشتر از نود روز باشد (سه ماه و یک روز یا نود و یک روز و بیشتر)، دادگاه‌ها از اعمال مجازات حبس کمتر از نود و یک روز ممنوع هستند و تنها می‌توانند یا حبس بیشتر از نود روز تعیین کرده یا مجازات حبس را به جزای نقدی از ۷۰۰۰ ریال تا ۳/۰۰۰/۰۰۰ ریال تبدیل کنند. (اعمال مجازات حبس کمتر از نود و یک روز در این قسمت نیز به موجب قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۹ در خصوص جرائم نیروهای مسلح مندرج در قانون یادشده بلامانع است.)

همان‌طور که ملاحظه شد. موارد سه‌گانه یاد شده مشمول ماده (۳) قانون وصول... بوده و در نتیجه وضعیت چهارم یعنی مواردی که حداقل مجازات حبس مندرج در قانون بیشتر از نود روز باشد (مثلاً شش ماه تا دو سال، یک سال تا پنج سال و...) مشمول ماده (۳) نبوده و این ماده حاکمیتی بر این دسته از مجازات‌ها ندارد و برای

تخفیف یا تبدیل مجازات‌ها در این‌گونه موارد می‌باید از ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی استفاده کرد که ماده یادشده نیز محدودیتی برای تخفیف مجازات حبس قائل نشده است.

طبق بند دوم ماده (۳) قانون وصول... در جرایمی که حداقل مجازات حبس آنها در قانون کمتر از نود و یک روز و حداکثر بیشتر از نود روز باشد قاضی مختار است یکی از دوراه را برگزیند: ۱- چنانچه مجازات حبس را انتخاب کند باید بیشتر از نود روز تعیین کند.

۲- چنانچه مجازات حبس بیشتر از نود روز را مناسب تشخیص ندهد، باید جزای نقدی از ۷۰۰۰۰ ریال تا ۳/۰۰۰/۰۰۰ ریال را اعمال کند. تا قبل از تاریخ ۱۳۷۸/۹/۹ در برداشت از این بند از قانون وصول... بین دادگاه‌ها اختلاف نظر وجود داشت. عده‌ای معتقد بودند که دادگاه مجبور است از بین دوراه یادشده یکی را انتخاب کند و راه سومی (تعیین حبس کمتر از نود و یک روز) وجود ندارد. اما عده‌ای معتقد بودند که بند دو ماده (۳) دادگاه را بین هر سه راه مختار دانسته است. رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲-۱۳۷۸/۹/۹ به این بحث‌ها خاتمه داد و به موجب این رأی که برای همه شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها لازم‌الاجراست. کلیه دادگاه‌ها مکلف هستند که از بین این دوراه یکی را انتخاب کنند و در نتیجه حق انتخاب راه سوم، یعنی تعیین حبس‌های کمتر از نود و یک روز را در این موارد نخواهند داشت. البته این رأی وحدت رویه - همان‌طور که بعداً بحث خواهد شد ممنوعیت اعمال حبس کمتر از نود و یک روز را فقط در خصوص جرایمی پیش‌بینی نموده که مشمول بند دو ماده (۳) قانون وصول... باشند. و حاکمیتی بر مواد قانونی یا حداقل مجازات حبس بیشتر از نود روز ندارد.

همان‌طور که بیان شد ممنوعیت اعمال حبس‌های کمتر از نود و یک روز، در بندهای یک

و دو ماده (۳) قانون وصول... شامل سه وضعیت مورد اشاره بوده و مواردی که مجازات قانونی بزه‌ای با حداقل بیشتر از نود روز حبس باشد را در بر نمی‌گیرد. عده‌ای از حقوق‌دانان معتقدند که با عنایت به ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه مربوطه و سیاست جنایی جامعه و... اصولاً قوه قضاییه به صورت مکرر در نظریات مشورتی خود به دفاع از این عقیده پرداخته است: «مقررات ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مانع از تخفیف مقرر در مواد (۲۳) و (۲۲۸) قانون مجازات اسلامی نیست. مستفاد از قانون وصول برخی از درآمدهای دولت آن است که قانونگذار نمی‌خواهد حبس کمتر از نود و یک روز تعیین شود لذا اگر دادگاه نود و یک روز حبس را شدیداً متهم را مستحق تخفیف بداند باید به جای حبس جزای نقدی تعیین کند»^(۸). در نظریه دیگری باز هم اداره حقوقی بر این عقیده پافشاری کرده است: «مستفاد از ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت... آن است که تعیین حبس به کمتر از نود و یک روز ممنوع است و اگر دادگاه معتقد باشد که نود و یک روز حبس برای متهم با توجه به اوضاع و احوال و شرایط ارتکاب جرم شدید است و متهم را مستحق تخفیف بداند باید به استناد ماده (۲۲) ق.م.ا. آن را به جزای نقدی که مناسب‌تر باشد تبدیل کند.»^(۹)

غیر از نظریات مشورتی اداره حقوقی، اقلیت قضات دادگستری چهارمحال و بختیاری نیز در نشست قضایی دی ماه ۱۳۷۹ بر این باور تأکید داشته‌اند: «با لحاظ رأی وحدت رویه مربوطه (رأی شماره ۶۴۲) تعیین حبس کمتر از نود و یک روز، خلاف موازین قانونی است و با توجه به مصلحت اندیشی قانونگذار، تبدیل حبس به جزای نقدی ضروری است»^(۱۰)

اکثریت قضات دادگستری آمل در نشست قضایی دی ماه ۱۳۷۹، عقیده مشابهی داشته‌اند: «با توجه به فلسفه تصویب بند دو قانون برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین و با استنباط از رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲ مورخ

انجمن بین‌المللی حقوق
جزا در تعریف خود
حبس‌های کوتاه مدت را
حبس‌هایی می‌داند که مدت
آن از سه ماه تجاوز نکند.
کشورهایی چون بلژیک،
فنلاند، بریتانیا، ژاپن و...
حبس‌های کوتاه مدت
را حبس‌های کمتر از شش
ماه می‌دانند.

۱۳۷۸/۹/۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور در موضوع مانحن فیه، نمی‌توان حکم حبس کمتر از سه ماه صادر کرد.

اقلیت قضات دادگستری گرگان در نشست اردیبهشت ۱۳۸۰، قضات سمنان در نشست قضایی تیرماه ۱۳۸۰، اکثریت قضات دادگستری به شهر در نشست بهمن ۱۳۸۰ و... همگی اعتقاد به ممنوعیت در تعیین و اعمال حبس‌های کمتر از نود و یک روز داشته و مبنای استدلال خود را بند دو ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲... بیان کرده‌اند.^(۱۱)

به نظر ما علی‌رغم نظریات متعدد مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه و نظریات حقوق‌دانانی که به آن‌ها اشاره شد در مورد اعمال و تعیین مجازات‌های حبس کمتر از نود و یک روز، در مواردی که حداقل مجازات حبس مقرر در قانون بیشتر از نود روز باشد، دادگاه می‌تواند به اعمال و تعیین حبس‌های کمتر از نود و یک روز اقدام کند؛ زیرا:

اولاً: همان‌طور که بیان شد بند یک و دو ماده (۳) قانون وصول... صراحتاً فقط سه وضعیت را شامل می‌شود و وضعیت‌های دیگر از شمول آن

خارج است و چنانچه قانونگذار تمایل داشت که حبس‌های کوتاه مدت از سیستم جزایی کشور محو شود، می‌باید خیلی صریح این اراده را در بند دو ماده (۳) به جای بکار بردن جمله طولانی: «هرگاه حداکثر مجازات حبس بیش از نود و یک روز حبس و حداقل آن کمتر از این باشد، دادگاه مخیر است که حکم به بیش از سه ماه حبس یا جزای نقدی از هفتاد هزار و یک ریال تا سه میلیون (۲/۰۰۰/۰۰۰) ریال بدهد» با جمله‌ای کوتاه‌تر بیان می‌داشت مثلاً: «در کلیه مجازات‌های حبس با حداقل بیشتر از نود روز، دادگاه مخیر است که حکم به بیش از سه ماه یا جزای نقدی از هفتاد هزار و یک ریال تا سه میلیون ریال بدهد» و معلوم است جمله اخیر راحت‌تر و سلیس‌تر و اصولاً با جمله مندرج در قانون وصول... متفاوت است.

ثانیاً: رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور نیز دلالتی بر ممنوعیت اعمال حبس‌های کمتر از نود و یک روز، در وضعیت حداقل حبس قانونی بیشتر از نود روز، ندارد. با دقت در رأی ۶۴۲ مورخ ۱۳۷۸/۹/۹ که نمی‌تواند خلاف قانون هم باشد این معنا مشخص می‌شود. آن چه که باعث شد این رأی صادر شود اختلاف محاکم در تعیین مجازات حبس کمتر از نود و یک روز در وضعیتی بود که مجازات قانونی در آن موارد دارای حبس کمتر از نود و یک روز بود که مشمول ماده (۳) قانون وصول... می‌شد؛ نه غیر آن. در رأی اول فردی به اتهام تصرف عدوانی و مستند به ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی - که دارای مجازات از یک ماه تا یک سال حبس است به تحمل یک ماه حبس تعزیری محکوم شود و شعبه چهاردهم دادگاه تجدیدنظر استان خراسان، تجدیدنظر خواهی را مردود اعلام کرده و رأی را صحیح دانسته است. در موردی دیگر دادگاه بدوی خراسان، فردی را به اتهام شرکت در منازعه دسته جمعی و به استناد بند سه ماده ۶۱۵ قانون مجازات اسلامی - که دارای مجازات حبس از سه ماه تا یک سال است - به تحمل سه ماه حبس تعزیری محکوم و شعبه دوازدهم دادگاه تجدیدنظر استان

در کشور ما ایران در حال حاضر نص صریح قانونی مبنی بر ممنوعیت اعمال حبس کمتر از نود و یک روز در وضعیتی که حداقل مجازات حبس مقرر در قانون بیش از نود روز باشد، وجود ندارد و بند دو ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه مربوطه نیز ممنوعیتی برای تعیین و اعمال حبس کمتر از نود و یک روز (با اعمال ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی) در مواردی که حداقل مجازات قانونی بیش از نود روز حبس است برقرار نکرده است.

خراسان، با این استدلال که طبق بند دو ماده (۳) قانون وصول... چنانچه نظر دادگاه بر حبس باشد، باید بیش از سه ماه حبس بدهد و اگر نظر به کمتر از نود و یک روز حبس داشته باشد، باید به جای حبس، حکم به جزای نقدی صادر کند... رأی صادر شده از شعبه بدوی را در مورد محکومیت به حبس تجدیدنظر خواه واجد اشکال دانسته و ضمن نقض رأی، تجدیدنظر خواسته، تجدیدنظر خواه را به پرداخت مبلغ سیصد هزار ریال جزای نقدی محکوم کرده است. بعد از اطلاع دیوان عالی کشور از دو رأی یادشده هیأت عمومی دیوان، در تاریخ ۱۳۷۸/۹/۹، رأی شماره ۶۴۲ را صادر کرد: «به صراحت بند دو ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب اسفند ماه سال ۱۳۷۳ در موضوعات کیفری که حداکثر مجازات حبس بیش از نود و یک روز و حداقل آن کمتر از این باشد، دادگاه مخیر است که حکم به بیش از سه ماه حبس یا جزای نقدی از هفتاد هزار و یک ریال تا سه میلیون ریال بدهد. بنابراین تعیین مجازات حبس کمتر از نود و یک روز برای متهم مخالف نظر مقنن و روح قانونی است و چنانچه نظر دادگاه به تعیین مجازات کمتر از مدت مزبور باشد می‌باید حکم به جزای نقدی بدهد و با این کیفیات رأی شعبه ۱۲

دادگاه تجدیدنظر خراسان که حکم سه ماه حبس دادگاه عمومی را فسخ و متهم را به جزای نقدی محکوم کرده، منطبق با این نظر است و به اکثریت آراء، موافق موازین قانونی تشخیص داده می‌شود.» همان‌طور که ملاحظه می‌شود در رأی وحدت رویه و رأی شعبه دوازدهم تجدیدنظر استان خراسان اصولاً بحث در خصوص بزه‌هایی بوده که مجازات حبس آنها در قانون کمتر از نود و یک روز بوده است و در موردی که حداقل مجازات قانونی بیش از نود روز باشد، مطرح نبوده است و در آغاز رأی وحدت نیز صراحتاً از بند دو ماده (۳) قانون وصول... و موضوعات کیفری با حداقل مجازات کمتر از نود و یک روز بحث شده است.

ثالثاً: اگر نظریات متعدد مشورتی اداره حقوقی و سایر حقوق دانان بخواهد درست باشد معنی این نظریات آن است که به استناد بند دو ماده (۳) و رأی وحدت رویه مربوطه، مجازات‌های حبس با حداقل بیش از نود روز نیز مشمول ماده (۳) بوده و در نتیجه دادگاه‌ها فقط دوراه دارند یا حبس بیشتر از نود روز یا جزای نقدی از هفتاد هزار و یک ریال تا حداکثر سه میلیون ریال. پس اصولاً در کلیه جرایمی که دارای مجازات حبس با هر میزانی باشند، طبق بندهای یک و دو ماده (۳) دادگاه‌ها نمی‌توانند در هیچ وضعیتی جزای نقدی بیش از سه میلیون ریال تعیین کنند! چون بند یک حداکثر مجازات جزای نقدی را یک میلیون ریال و بند دو نیز حداکثر آن را سه میلیون ریال تعیین کرده است. اداره حقوقی بدون استدلال و با چشم پوشی از ایراد یاد شده، دادگاه را برای تبدیل مجازات حبس به هر میزان جزای نقدی و به استناد ماده (۲۲) مختار دانسته است که این تعارض در استدلال پذیرفتنی نیست.

رابعاً: در بسیاری از محاکم آقایان قضات در موارد متعددی که مشمول حداقل مجازات قانونی بیش از نود روز حبس بوده، حبس‌های کمتر از نود و یک روز تعیین کرده و شعب مختلف دیوان عالی کشور که خود در صدور رأی وحدت رویه نقش اصلی داشته‌اند، اقدام به تأدیه این آرا کرده و آن‌ها را مخالف بند دو ماده (۳) و رأی وحدت رویه

ندانسته‌اند که به عنوان نمونه به ذکر فقط چهار مورد آن اکتفا می‌شود:

الف: آقای... به اتهام سهل انگاری منجر به فرار زندانی به استناد ماده (۵۴۸) قانون مجازات اسلامی (با مجازات شش ماه تا سه سال حبس یا جزای نقدی از سه تا هجده میلیون ریال) به موجب دادنامه شماره ۳۰۴ مورخ ۲/۵/۷۹ به تحمل سه ماه حبس تعزیری محکوم شده است. محکوم علیه به رأی صادر شده اعتراض کرده و پرونده در شعبه سی و یکم دیوان عالی کشور مورد رسیدگی و این شعبه به موجب دادنامه شماره ۱۰۱۹ مورخ ۲۱/۹/۱۳۷۹ با رد تجدیدنظر خواهی به عمل آمده، رأی تجدیدنظر خواسته را ابرام کرده است: «... نظر به این که از ناحیه تجدیدنظر خواه دلیل موجهی که موجبات نقض دادنامه را فراهم کند ارائه نشده است و ایراد و اشکال مؤثری بر دادنامه ملاحظه نمی‌شود لذا اعتراض وی بلاوجه اعلام و دادنامه مذکور در خصوص وی ابرام می‌شود.»^(۱۲)

ب: آقای... به اتهام معدوم نمودن اوراق دولتی (وفق مواد ۵۴۴ و ۵۴۵ قانون مجازات اسلامی، مجازات این جرم حبس از شش ماه تا دو سال و سه سال تا ده سال است) با رعایت ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی به تحمل چهل روز حبس تعزیری محکوم شده است. محکوم علیه به این رأی اعتراض و شعبه سی و یکم دیوان عالی کشور به موجب دادنامه شماره ۶۷۹ مورخ ۱۵/۹/۱۳۷۸ (تنها یک هفته پس از صدور رأی وحدت رویه!) تجدیدنظر خواهی را مردود و اعلام و رأی تجدیدنظر خواسته را در این قسمت تأیید کرده است: «... در مورد معدوم کردن اوراق دولتی اعتراض معترض وارد نیست. رأی ابرام می‌شود.»^(۱۳)

ج: آقای... به اتهام استفاده از سند معجول (وفق ماده ۵۳۶ قانون مجازات اسلامی دارای مجازات حبس از شش ماه تا دو سال یا سه تا ۱۲ میلیون ریال جزای نقدی است) و با استفاده از ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی به تحمل دو ماه حبس تعزیری محکوم شده است. محکوم علیه

به رأی صادر شده اعتراض و شعبه سی و چهارم دیوان عالی کشور به موجب دادنامه شماره ۷۹/۴۶۸ مورخ ۲۳/۹/۱۳۷۹ رأی تجدیدنظر خواسته را در خصوص محکومیت استفاده از سند معجول (دوماه حبس) تأیید کرده است: «با توجه به مندرجات اوراق پرونده، نظر به این که اعتراض مؤثری که نقض دادنامه تجدیدنظر خواسته را ایجاب کند به عمل نیامده و حکم مزبور با مقررات قانون انطباق دارد لذا با رد تجدیدنظر خواهی حکم صادر شده ابرام می‌شود.»^(۱۴)

د: آقایان... و... به اتهام مشارکت در اختلاس با رعایت بند پنج ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی. هر کدام به تحمل سه ماه حبس تعزیری محکوم... که محکوم علیهما به رأی صادر شده اعتراض و شعبه سی و دوم دیوان عالی کشور به موجب دادنامه شماره ۱۲۲/۴۰۶ مورخ ۱۱/۸/۱۳۷۹ محکومیت به حبس آقایان... و... را تأیید کرده است: «... با مذاقه در دادنامه تجدیدنظر خواسته و مجازات در نظر گرفته شده در آن ایراد عمده‌ای بر آن وارد نبوده و در نتیجه رأی ابرام می‌شود.»^(۱۵)

با عنایت به موارد فوق (که فقط تعداد اندکی از آن را محض نمونه آورده‌ایم) اگر قائل باشیم که اعمال و تعیین حبس‌های کمتر از نود و یک روز با

عده‌ای از حقوقدانان
کشورهای مختلف
معتقدند که معایب
حبس‌های کوتاه مدت
آن قدر زیاد است که
باید آن را "داروی بدتر از
درد" لقب داد.

استناد به بند دو ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲ ممنوع و مخالف قانون است، می‌باید پذیرفت که در کشور ما تعدادی از قضات اقدام به صدور حکم حبس (بازداشت) غیر قانونی کرده و اصولاً مرتکب جرم شده‌اند و دادگاه و دادرسی انتظامی قضات نیز در این موارد ساکت است.

خامساً: خیلی از قضات دادگستری اعتقاد به مجاز بودن دادگاه‌ها به صدور حکم حبس کمتر از نود و یک روز در موارد حداقل مجازات قانونی بیش از نود روز می‌دارند: اکثریت قضات دادگستری چهار محال و بختیاری با اعتقاد به این نظر در نشست قضایی دی ماه ۱۳۷۹ بیان داشته‌اند: «رأی وحدت رویه (۶۴۲) و بند دو ماده (۳) قانون مرقوم (قانون وصول...) ناظر به مواردی است که حداقل مجازات قانونی کمتر از نود و یک روز حبس باشد و قاعدتاً چنانچه مجازات جرمی حداقل نود و یک روز حبس یا بیشتر باشد مشمول رأی وحدت رویه نخواهد بود و دادگاه مجاز به تعیین حبس کمتر از نود و یک روز خواهد بود.»^(۱۶)

اکثریت قضات دادگستری گرگان نیز در نشست قضایی اردیبهشت ۱۳۸۰ بیان داشته‌اند: «چنانچه حداقل مجازات کمتر از نود و یک روز باشد با توجه به بند دو ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و رأی وحدت رویه مذکور نمی‌توان به کمتر از نود و یک روز حبس حکم داد، ولی با توجه به ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی دادگاه می‌تواند تخفیف را اعمال کند به عبارتی در مجازات‌هایی که حداقل حبس آن کمتر از نود و یک روز و حداکثر بیشتر از آن باشد، نمی‌توان به حبس کمتر از نود و یک روز حکم کرد؛ لیکن اگر حداکثر و حداقل بالاتر از نود و یک روز باشد دادگاه می‌تواند تخفیف را اعمال و به کمتر از نود و یک روز حبس نیز حکم دهد. رأی وحدت رویه فوق (۶۴۲) اشاره‌ای به اعمال و یا عدم اعمال ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی ندارد؛ لیکن از عموماً قضیه می‌توان به نفع متهم استناد کرده و ماده (۲۲) قانون مذکور را اعمال کرد.»^(۱۷) اقلیت قضات دادگستری شهرستان آمل

در نشست دی ماه ۱۳۷۹ و... نیز نظریات مشابهی ارائه کرده‌اند.^(۸)

سادساً: کمیسیون‌های قضایی شماره دو و سه دادگستری در پاسخ به این سؤال که: آیا رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲ - ۱۳۷۸/۹/۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور منصرف از جرائمی است که حداقل و حداکثر مجازات حبس در آنها بیش از نود و یک روز است و آیا دادگاه مستنداً به ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی می‌تواند متهم را به کمتر از نود و یک روز حبس محکوم کند؛ چنین پاسخ داده‌اند: «مورد از شمول رأی وحدت رویه شماره ۶۴۲ مورخ ۱۳۷۸/۹/۹ خارج است و تابع عموماًست. با استفاده از ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی دادگاه حق دارد حکم به کمتر از سه ماه حبس صادر کند و نظر اکثریت (قضات) موافق موازین قانونی تشخیص می‌شود.»^(۹)

«اعمال بندهای یک و دو ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین بر اساس مجازات قانونی جرم است. مثلاً در جرایمی که حداقل مجازات قانونی آن کمتر از نود و یک روز حبس و حداکثر آن بیش از نود و یک روز باشد دادگاه مخیر است مجازات را به جزای نقدی از ۷۰۰۰ ریال تا ۳۰۰۰/۰۰۰ ریال تبدیل کند و یا مجازات حبس بدهد در صورتی که حبس تعیین کند نباید کمتر از نود و یک روز باشد. اما چنانچه دادگاه برای متهمی که مرتکب صدور چک بلامحل شده است دوازده ماه حبس تعیین کند و ده ماه آن را تعلیق کند، دوماه باقیمانده اجرا می‌شود و هیچ تعارضی هم با ماده (۳) قانون فوق‌الذکر (ماده (۳) قانون وصول...) ندارد زیرا حداقل مجازات قانونی صدور چک بلامحل شش ماه و منصرف از ماده (۳) قانون مرقوم است.»^(۱۰) سابقاً: در تفسیر ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه مربوطه گفته شده که تفسیر به نفع متهم آن است که گفته شود یقین و اعمال حبس‌های کمتر از نود و یک روز ممنوع است. همچنین گفته شده حبس‌های کوتاه مدت هیچ کدام از نتایج و اهداف مجازات‌ها را به دست نمی‌دهد که در پاسخ باید گفت اولاً: ممنوعیت

حبس‌های کمتر از نود و یک روز، همیشه به نفع متهم نیست. کما این که ممکن است دادگاه تشخیص دهد متهم باید مدتی هر چند کوتاه را تحمل حبس کند و در حالی که تشخیص وی یک یا دو یا سه ماه حبس باشد، آن وقت مجبور است با این ممنوعیت حداقل نود و یک روز و به بالا تعیین حبس کند. ثانیاً: با هیچ تحقیق و بررسی علمی در داخل کشور ثابت نشده که کسانی که به حبس‌های بیشتر از نود روز محکوم شده‌اند، حتماً متنبه شده و به نتایج و اهداف مجازات‌ها دست یافته‌ایم. حتی تحقیق نشده و مقایسه‌ای هم صورت نگرفته که آیا تکرار جرم و نابهنجاری اجتماعی در کسانی بیشتر است که قبلاً به حبس‌های کوتاه مدت محکوم شده‌اند یا آنهایی که حبس‌های بلند مدت را تحمل کرده‌اند.

از مطالب مختصر بیان شده، این‌گونه استنباط می‌شود که علی‌رغم معایب فراوان حبس‌های کوتاه مدت و مساعی فراوانی که در این مورد به کار می‌رود تا با حذف حبس‌های کوتاه مدت و یافتن جایگزینی مناسب برای این‌گونه حبس‌ها، از تراکم جمعیت زندانیان کاسته شده و همچنین از معایب زیاد این نوع از مجازات‌ها احتراز شود و... در کشور ما ایران در حال حاضر نص صریح قانونی مبنی بر ممنوعیت اعمال حبس کمتر از نود و یک روز در وضعیتی که حداقل مجازات حبس مقرر در قانون بیش از نود روز باشد، وجود ندارد و بند دو ماده (۳) قانون وصول... و رأی وحدت رویه مربوطه نیز ممنوعیتی برای تعیین و اعمال حبس کمتر از نود و یک روز (با اعمال ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی) در مواردی که حداقل مجازات قانونی بیش از نود روز حبس است برقرار نکرده است و عملاً نیز تعداد زیادی از محاکم مجازات‌های حبسی را که مشمول ماده (۳) و... و رأی وحدت رویه نیست، با اعمال تخفیف مجازات (با استناد به ماده ۲۲ ق.م.ا)، حبس‌های کوتاه مدت (کمتر از نود و یک روز) تعیین می‌کنند.

۱- البته طبق مواد (۲) تا (۷) قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، امکان تعیین حبس‌های کمتر از نود و یک روز، در مواردی در این قانون پیش‌بینی شده است و از قاعده کلی مستثنی است.

۲- صلاحی، جاوید، کیفرشناسی. تهران: انتشارات دانشگاه ملی ایران. چاپ دوم. ۱۳۵۴. ص ۱۱۵.

۳- همان، ص ۱۱۳.

۴- همان.

۵- دانش، تاج زمان، حقوق زندانیان و علم زندان‌ها. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. شهریور ۱۳۷۲. ص ۲۷۰.

۶- بولک، برنار، کیفرشناسی. ترجمه حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد. اسفند ۱۳۷۲. ص ۶۱.

۷- ماده (۷۱۸) ق.م.ا، تبصره: «اعمال مجازات موضوع مواد (۷۱۴) و (۷۱۸) این قانون از شمول بند (۱) ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۲۸ مجلس شورای اسلامی مستثنی است.

۸- نظریه شماره ۷/۴۵۰۵ - ۷/۸ - ۱۳۷۸.

۹- نظریه شماره ۷/۱۹۹۵ مورخه ۷/۲۹/۱۳۷۹ مندرج در مجموعه جرائم و مجازات‌ها. انتشارات معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات (ریاست جمهوری). چاپ اول. پاییز ۱۳۸۱. ص ۱۱۷.

۱۰- بی نام، مجموعه نشست‌های قضایی. مسایل قانون مجازات اسلامی (۱). قم: معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه. چاپ نخست. ۱۳۸۲. ص ۴۷.

۱۱- همان. ص ۴۸.

۱۲- بی نام، منتخب آرای دیوان عالی کشور در مورد احکام دادگاه‌های نظامی. تهران: معاونت قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح. چاپ اول. خرداد ۱۳۸۲. ص ۱۵.

۱۳- همان. ص ۶۲ و ۶۱.

۱۴- همان. ص ۶۲ و ۶۱.

۱۵- همان. ص ۱۷۵.

۱۶- بی نام، مجموعه نشست‌های قضایی... پیشین. ص ۴۷.

۱۷- همان. ص ۵۰.

